

Sociologförbundet har ordet

Sociologins roll i landsbygdsforskning

När boken *Socialist Entrepreneurs* kom ut i Wisconsin 1988 författad av Iván Szelényi tillsammans med fyra framstående ungerska landsbygdssociologer, symboliserade boken slutet av en epok, även om ingen kunde ana säkert 1988 att det var knappt ett år till statssocialismens sönderfall och till fria val. Dock har landsbygdssociologerna skildrat landsbygdens omvandling som drivande i statssocialismens sönderfall. Bönderna drev genom långa arbetsdagar, mycket slit och envishet fram något som författarna benämnde som en tyst revolution. De hade motstått enpartistatens proletarianiseringstvång och försök att inordna dem i kollektiva produktionsformer. Bönderna envisades med hushållsbaserad produktion i sin strävan att uppnå konsumtionsmål som svarade mot en dräglig tillvaro, snarare än av ideologisk nit. Denna hade, vid åttioalets slut expanderat till en grad att det stod för hälften av värden av jordbruksproduktionen, trots att hushållsproduktionen använde blott 10% av jordbruksmarken. I det senmoderniserande Ungern var landsbygdssociologin central för förståelsen av samhällsomvandlingar. Denna ställning har sina rötter i mellankrigsperioden, då den Weberinspirerade Ferenc Erdei skildrade sin tids bondesamhälle som en form mellan det traditionella och moderna. Han ansåg att böndernas status hade sina rötter inte enbart i klasspositionen. Förborgerligande i motsats till befästandet av det post-feudala, traditionsbundna beteendet drevs fram av en kulturell, snarare än en materiell omvandling och den hade sina rötter i protestantismen och civilsamhällets utveckling. Erdeis teori inspirerade efterkrigstidens sociologi och utgjorde en kritisk motpol till vetenskapliga socialismens stelbenta tolkning av det socialistiska samhällets utveckling. Bondesamhällets förborgerligande avbröts av tvångkollektiviseringen, men har återupptagits och dessa krafter ansågs ha bidragit till statssocialismens nedbrytning inifrån.

Även Sverige kan räknas som en senmoderniserande land, och bondesamhällets drastiska omvandling formade i hög grad efterkrigstidens Sverige. Staten har även här spelat en avgörande roll för att strama åt villkoren för bönderna genom skapandet av begreppet "normjordbruk", "basjordbruk" eller "typjordbruk" som skulle stå som mått för reglering och stöd. Det rationella, moderniserade jordbruket skulle drivas i familjeform, men företaget skulle dock vara av lagom storlek för att kunna förvärva marken på ett effektivt sätt och dessutom vara anpassad till en marknadsekonomi. Mekaniseringen kopplad med ökade kapitalkostnader och lönekostnader drev fram en koncentration av mark och kapital, som innebar att antalet sysselsatta i jordbruket föll drastiskt. Först försvann pigorna och böndernas hemmadöttrar, sedan de manliga lantarbetarna sedan fruarna och sist de manliga småbönderna. Förlorandet av sysselsättning ledde till en massflykt från landsbygden, och en tömning av byg-

den från tjänste- och försäljningsverksamhet. Denna enorma utarmning av landsbygdens arbetskraft var en av byggstenarna i industrialiseringen, urbaniseringen och även expansionen av den socialdemokratiska välfärdsstaten genom landsbygdskvinnornas sysselsättning i välfärdssektorn. Men hjärtefrågan för svensk sociologi blev det nybyggda samhället, det urbana, industriella, medan landsbygdens skildrande fått en marginaliserad ställning. Det innebär inte att sociologi inte skulle ha bidragit till förståelsen av landsbygdens utveckling i Sverige. Sociologin har bidragit väsentligt till förståelsen av först och främst det agrara samhällets differentiering och produktionsformer, samt avfolkningens påverkan på folkhälsan och det blev en betydande koncentration av landsbygdssociologisk forskning t.ex. i Lund. Det hör till bilden att landsbygdsvetenskapen i Sverige har till stor del bidragit till forskning i en global kontext medan intresset om landsbygds frågor i svensk kontext delades mellan olika discipliner, förutom sociologi allra främst etnologi, ekonomisk historia, kulturgeografi och demografi.

Landsbygdsvetenskapen har en mer central roll i andra nordiska länder. I Norge har landsbygdsvetenskapen ett eget forskningscentrum i Trondheim där sociologin haft ett central roll. Det finns en väletablerad europeisk European Society for Rural Sociology och en internationell International Rural Sociology Association förening för landsbygdsvetenskaplig forskning. Internationellt har forskningens intresse flyttats från fokus på familj jordbrukens omvandling till globala frågor som berör hela matkedjan (relation mellan producent och marknad, länkarna från producent till konsument, etc.), regional utveckling, resursfördelning och lokalpolitik, entreprenörskap och miljöfrågor. Inom Europa har EU:s forskningsfinansiering bidragit till mångsidig komparativ belysning av landsbygdens omvandling i ett europeisk perspektiv.

Landsbygdsvetenskapens allmänt undanskymda ställning i forskningsfinansiering och centrumbyggande uppmärksammades nyligen genom en utredning som ledde till utlysningen av särskilda medel genom Formas för området. Ett nytt utbildningsprogram och forskningscentrum har startats vid SLU i Uppsala "Institutionen för Stad och Land" som utvecklats främst av etnologer, pedagoger, statsvetare, antropologer och landskapsplanerare. Flervetenskapligt intresse i ett samhällsfenomen har tydliga fördelar då olika ämnesstraditioner bidrar till vår förståelse av händelseförloppet. Kulturgeografins engagemang i lokalitetens betydelse har fångat vad de benämner avurbaniseringsprocessen och flykten tillbaka till landet, etnologer har visat upp landskapets betydelse för svenskhetens konstruktion och könsrelationernas reproduktion mellan generationer, ekonomisk-historiker (och kulturgeografer och arkeologer) har genom ett storslaget projekt belyste det svenska jordbrukets historia. Det vore önskvärt att sociologins bidrag till fältet kunde uppmuntras och synliggöras tydligare. Detta förutsätter även en mångvetenskaplig hållning och samarbete. Sociologförbundets årsmöten kunde spela en tydligare roll genom att erbjuda ett mångvetenskapligt samarbetsforum i fältet.

Ildikó Asztalos Morell

Ledamot i Sociologförbundets styrelse